

Emily Pigozzi

Jediná noc na maškarním
bále může změnit život
nejen slavné císařovně.

Tajemství
císařovny

Sissi

*Tajemství
císařovny
Sissi*

Copyright © 2022 Emily Pigozzi

Všetchna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Sára Rodová, 2024

Cover © Martin Kopecký, 2024

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2024

ISBN 978-80-277-5033-7 (pdf)

*Tajemství
císařovny*

Sissi

Emily Pigozzi

přeložila
Sára Rodová

Věnováno mým dětem a všem jejich snům.

*A mým prarodičům,
společným večerům,
protože filmy o Sissi „jsou vždycky krásné“.*

„Noc pro mne přece není noc, když vidím
tvou tvář; hned všechna tma se rozplyne.
A opuštěná v tomhle lese nejsem,
když tu mám tebe – ty jsi přece pro mne
celičký svět! Ne, nejsem sama,
když celý svět se tady na mne dívá.“

William Shakespeare, *Sen noci svatojánské*
překlad Martin Hilský

Prolog

Videň, únor 1874

Veličenstvo, je čas se připravit. Všichni na plesy čekají jen na vás.“ Nervózně kouřila. Žlutá tečka cigarety se pohybovala bez rytmu, jako by se marně snažila sledovat její myšlenky. Ona upřeně hleděla na neurčitý bod, na černé pozadí pozdního večera, ven, za široká okna paláce, který tolik nenáviděla.

Daleko. Utíkala, tak jako vždycky.

Vždycky existoval dobrý důvod k útěku a pouhá myšlenka na něj už jí nestačila. To tělo, od něhož vyžadovala dokonalost, bylo vždy připravené na další běh, na další boj. Možná právě proto dělala všechno možné, aby ho udržela ve skvělém stavu, a podrobovala ho nekonečné řadě rituálů a lidových léčeb. To tělo, zdánlivě tak okouzlující, ji už zradilo dostatečně, všemi možnými způsoby. Zradilo ji, když svou svěžestí poupěte vzbudilo lásku v muži, který zpečetil její osud.

Jaký výsměch se skrýval za tou ukradenou pohádkou, kterou opěvovali všichni soudobí básníci a nad kterou vzdychala děvčata na horách, na venkově i u moře, ve všech vzdálených koutech říše. Na svoje tehdejší já vzpomínala s hněvem i něhou. Byla to barvitá vzpomínka, která časem získala jemnější nebo naopak trpčí nádech, podle nálady, ale byla stále živá, a pokaždé když si ji vybavila, hrála nějakým novým odstínem.

„Veličenstvo, čekají na vás.“

Marie Festeticsová za ní přišla do předpokoje se stěnami potaženými červeným damaškem. Byla na její tempo zvyklá, a tak pouze zopakovala svou výzvu a čekala, až se vrátí ze světa vzpomínek. Sissi k té ženě s vážným výrazem a velkým srdcem, jež patřila k její uherské družině, cítila upřímnou náklonnost.

Vstala. Chystala se komorným a dvorním dámám dovolit, aby zahájily obvyklé tanečky kolem jejího křehkého těla.

Nechávala se unášet na křídlech paměti a znovu před sebou uviděla černé šaty, které ji toho dávného dne donutili obléct jako projev smutku po zemřelé tetě, a radost z dlouhé cesty v kočáře, která její matku a sestru děsila, zatímco ji nadchla. Jako nějakou příchuť na jazyku si vybavovala svou naprostou nevinnost, jak byla prostá jakýchkoli společenských ambicí, jakékoli zlomyslnosti. Stále ještě viděla obrys svých milovaných hor, mizející obraz zámku Possenhofen, vystupujícího ze zeleni a modří jezera, ta kouzelná místa, o kterých si myslela, že je nikdy neopustí.

Tento osud podle všeho neměl připadnout jí. Oslava, obřady, pocty, drahocenné vyšívání šaty barvy slonové kosti byly původně určené jiné dívce. Ji, růžičku v rozpuku, nevinně bílou a čekající, až vyroste a konečně bude smět tančit s dospělými, usadili stranou k dětem. Jenže nejmocnější muž na světě spočinul zrakem zrovna na ní, na její čistotě, která jako by se v tu chvíli rozevírala jen pro něj. Aniž si to uvědomovala, uhranula ho. Bylo jí pouhých patnáct let a zničehonic ji začaly nadnášet vlny dějin. Státní zájem nic nezmohl. Koneckonců, ona a její sestra byly v podstatě zaměnitelné figurky, a tak nebyl důvod rmoutit toho zamilovaného mladíka, který do té doby až příliš zasvěcoval svůj život povinností.

„Císaře nelze odmítnout,“ prohlásila její matka.

Znovu uslyšela její přesvědčivý a přesvědčený hlas. A potom ten svůj, jako slaboučké vrabčí cvrlikání.

„Jistě, velice císaře miluji. Copak je možné ho nemilovat?“

Hned nato, okamžik předtím, než navždy unesená vyklouzla zpoza opony na jeviště dějin, ji osvítilo jedno uvědomění. Tiché a nesmělé zašeptání, poznámka na okraj, kterou skoro nikdo neuslyší: „Kéž by jen nebyl císařem.“

Takový byl osud Alžběty Amálie Evženie, vévodkyně bavorské, královny hor a koní, Starnberského jezera a Possenhofenu. Osud, který by si nikdo nikdy netroufal předvídat.

„Veličenstvo? Jste v pořádku?“

„Vzpomínám na Bad Ischl. A na všechno ostatní,“ zašeptala ti-
chounce.

Marie chápavě přikývla. Od té doby už uběhlo víc než dvacet let. Tatam byla dětská nevinnost, poskvrněná válkami a bitvami těla i srdce. Podvolila se svým povinnostem a pak se z nich vyvlékla, když ji její manžel, který měl být jejím soupeřem, zradil. Nikoli tělesně, nebo spíš nejen tak. Ji tělesnost nezajímala, vznešenost jejich citů nepošpinilo pohlavní spojení.

Ta zrada byla nenápadnější a rozhodně horší: František Josef v ni nevěřil. Nedůvěřoval jí jakožto císařovně a dovolil, aby jeho matka, arcivévodkyně Žofie, držela říši v hrsti a vládla po jeho boku. Nedůvěřoval jí jakožto matce a dopustil, aby ji hned po porodu vyrvali děti z náruče a odnesli je z těch pokojů dosud nasáklých pachem její krve, kde ještě dozníval její nářek a křik.

„To proto, že jsme v Hofburgu, Veličenstvo. Proto jste skleslá,“ utěšovala ji Marie ve snaze ji uklidnit.

Ona přikývla. Zdálo se, že ji její myšlenky rozmačkají.

Stále cítila to mrazení v zádech, tu pevně ovázanou hrud', aby zastavila mléko tryskající v marné touze nakrmit její vlastní krev. Znovu viděla samu sebe – osamělou a ubohou, zahalenou do hebkých šálů, jež jí jako jediné doprávaly objetí –, jak stoupá po velikých ledových schodištích Hofburgu a míří do komnat své tchyně Žofie v naději, že bude vpuštěna ke svým dětem.

Neutuchající, vyčerpávající, šíleně bolestivý boj. A když se konečně zdálo, že v tom moři nedůvěry otevřela skulinu, když uvěřila, že se situace může změnit, byla potrestána tím nejkrutějším zármutkem.

Žofie. Jedno jméno, dvě tváře: ta přísná a odměřená, patřící tchyni, a ta růžovoučká a dokonalá, patřící její prvorozené dceři, která neměla nikdy dospět. Tolik bolesti, dnes již vzdálené. Obě Žofie odpočívaly v Kapucínské hrobce, společně.

Pro ni byl Hofburg tohle. Její vězení. A všechno pokaždé opět vyplulo na hladinu.

Ted' však byla svobodná. Tak svobodná, jak jen císařovna může být, to se rozumí. Ale své bitvy si svědomitě vybrala, jako například uherskou otázku. Bojovala, vydobyla si respekt. Malá Sissi vyrostla, ale její toulavé srdce hluboko uvnitř ještě nenašlo odvalu smířit se se svým osudem.

„Jsem jako můj otec,“ zamumlala, zatímco se její myšlenky rozběhly k volnomyšlenkářskému Maxovi, k jeho cestám a jeho láskám.

Cigareta dohořela a šlechtický bál pořádaný u příležitosti masopustního úterý čekal jen na ni.

Nedbale nedopalek odhodila. Tohle byla další z řady drobných vzpour proti konvencím a ani zdaleka nebyla tak závažná jako jiné, jichž se hrdě dopouštěla.

„Ted' je všechno jinak. Nebo bych aspoň chtěla, aby bylo,“ prohlásila spíš sama pro sebe.

Ano, jinak.

Počínaje nevlídnými starými dámami oddanými její tchyni, které ji obklopovaly v prvních letech manželství. Nyní si sama rozhodovala, koho vedle sebe bude mít, v první řadě svou dceru, malou Marii Valerii, „jedináčka“, jak jí říkali u dvora. Při pomýšlení na její holčičku se jí na rtech zavlínil úsměv. Valerii bylo necelých šest let a díky ní mohla Sissi naplno zakusit radost mateřství. Dovolila si ji milovat bez otálení, se vši tou něhou a niterným majetnictvím, které byla ve vztahu ke

svým starším dětem nucená potlačit. Když se Marie Valerie narodila, Žofie už byla příliš stará, aby jí dceru vzala. A především ona byla příliš silná, aby to dopustila.

Během dlouhých měsíců těhotenství si vytrvale přála a doufala v krále, kterého by mohla zasvětit Uhersku. Připadalo jí to jako znamení, vzhledem k tomu, že to dítě, které přišlo na svět deset let po Rudolfovi, bylo počato během oslav korunovace uherského krále a královny. Ona s Franzem se znovu sblížili, nadšeni vyřešením obtížné uherské otázky, která se vlekla spoustu let. Byla to smršť radosti a spokojenosti, která zažehla její tělo i srdce dosud nepoznanou hrdostí. Z toho malého krále, zasvěceného Uhersku a porozeného na uherské půdě, se ale nakonec vyklubal dárek pro jeho matku. Malá princezna, kterou mohla konečně chovat v náručí.

„Oblečme se, Marie. Zavolejte Idu,“ zvolala, aniž se otočila, a rázně tak přerušila tok svých vzpomínek.

Na nejkrásnější císařovnu na světě se čekalo a ona pro jednu nemínila svou záhadnost před ostatními skrývat.

První část

Ta, která přišla z lesa

Gödöllő, Uhersko, 1870

Mlha.
Pamatuju si jen tu mlhu. Byla tak hustá a vlhká.

Zdalo se mi, že bych ji mohla spolknout.

Připomínala něco živého, něco, co by mě dokázalo pohltnout nebo se samo stát mou součástí.

Vůz, ponořený do těžkého oparu, odbočil na cestu plnou výmolů. Bylo slyšet jen drkotání kol a zvuky divokých zvířat, která při našem průjezdu utichala, ale jejichž ostrážitou přítomnost jsem ve stínu přesto stále tušila.

Kdo jste? Co chcete? Nebezpečí! myslela si možná.

Nebezpečí, nebezpečí. To jsem cítila i já, zatímco jsem se choulila do svého obnošeného pláště. Kam to jedeme?

Strýc mi to neřekl. Než jsem opustila chatrč, kde jsem se dělila o chléb s ním, svou tetou a jejich čtyřmi dětmi, které byly všechny mladší než já, pouze mi přikázali, abych si do otrhaného ranečku sbalila svých pár věcí.

Růženec, který patřil mému otci, jeho malý, zničený portrét, který tužkou nakreslila moje matka, její skici různých rostlin, svou dřavou noční košili, spodničku, která mi byla těsná. Tím výčet mého majetku končil. Vyšla jsem z domu a následovala strýce, zatímco teta a bratranci se sestřenicemi se dělili o talíř zelné polévky, připomínající spíše špinavou vodu. Třebaže mi kručelo v břiše, nikdo mi nenabídl ani lžici,

naopak: teta na mě upřela otrávený pohled a sáhla po talíři, aby si ho přitáhla blíž, jako by se bála, že bych jí ho mohla odnést.

Vždycky ji stálo námahu se na mě podívat, jako bych ji děsila.

Nikdo mi neřekl ani slovo. A teď už jsme nejspíš byli na cestě několik hodin. Nebo mi to tak možná jen připadalo, jak jsem se krčila vedle strýce, sužovaná mrazem, a nadsakovala při každém otřesu jako hadrová panenka. Třásla jsem se, byla mi čím dál větší zima a měla jsem čím dál větší strach.

Hrdlo mi svíralo cosi nejasného a temného.

Kolébání vozu mě každou chvíli přinutilo přivřít oči, ale hned jsem sebou zas trhla, v zajetí hrůzy. Bolely mě ledviny.

Kam mě to vezete, strýčku?

Tu otázku křičel každý kousek mého já. Ale neodvažovala jsem se zeptat. Pokaždé když jsem otevřela pusu, stále zuřivější mráz mi slova ukradl.

Ale všechno jednou skončí. Tehdy jsem to ještě nevěděla, ale později jsem se to naučila. A skončila i ta nesmyslná cesta. Strýc zastavil vůz a jeho statný hnědák zarehtal.

Nejdřív jsem si myslela, že s tím koněm není něco v pořádku. Tma byla stále hlubší, bez obrysů, a kolem nás nic nebylo. Mlha mě štípala do obličeje. Plášť, který jsem měla na sobě, byl malý a potrhaný a já doslova mrzla.

„Tak jsme tady.“

Strýc mávl rukou, jako by to byla ta nejběžnější věc na světě. Pak mě bez námahy zvedl, aby mi pomohl vystoupit. Byla jsem hubená a drobná, neduživý vrabčáček zvyklý přihlížet a nevyrušovat.

„Ale... Tady nic není,“ odvážíla jsem se namítnout a zimou jsem přitom drkotala zuby.

„Jdi pořád rovně. Dorazíš do vesnice, kde by měl být zámek,“ odpověděl a ukázal tím směrem, ale jeho hlas zněl nejistě.

„Já... Cože mám udělat?“

„Už tě u sebe nemůžu nechat. Je mi líto. Snad se nade mnou Pánbůh smiluje, jsi to jediné, co zbylo po mém nebohém bratrovi, ale... nemůžu. Nemáme tě jak uživit a navíc... Odpusť mi. Odpusť mi, Edith.“

Když to řekl, práskl koně bičem a ten znovu zařehotal a vypjal se na zadní. To mohutné zvíře o mě málem zavadilo, cítila jsem štiplavý pach jeho potu, třebaže mrzlo. Běžel a běžel a odvezl mě daleko, na neznámé místo, aby mě strýc mohl opustit. Viděla jsem už jen, jak se strýcova křehká shrbená záda vzdalují.

Jste jediná rodina, která mi zbyla. Nikoho jiného nemám.

Neodjíždějte, chtěla bych zakřičet.

Ale nic jsem neřekla. Dokázala jsem se jen třást.

Zavravorala jsem. Neměla jsem ponětí, kam jít. Do vesnice, řekl strýc. Ale jak ji mám najít, v tom mlžném kraji, který vypadal jako onen svět?

Naštěstí jsem se nebála duchů. Naopak, mohla jsem jen doufat, že mě jeden z nich přijde navštívit.

Matka. Otec. Sestra.

Možná by mi dodali sílu, nebo by mě prostě vzali s sebou. Tak jak to mělo být.

Vykročila jsem, aniž bych věděla kam, a vnímala přítomnost divokých zvířat, která se míhala ve tmě. Začal se snášet jemný hustý déšť, který mi zmácel plášť a stékal mi po tváři, a moje chůze byla čím dál vyčerpanější a těžší.

Postupovala jsem ze setrvačnosti, zatímco má mysl odmítala zpracovat, co se to děje.

„Je to jen zlý sen, jako vždycky. Ted' se probudím,“ říkala jsem si a zmrzlýma rukama jsem přitom pevně svírala ubohou látku pláště.

V bídné chatrči svého strýce a tety jsem spala na lůžku na zemi, vedle své nejstarší sestřenice. A přece mi v tu chvíli ta nepohodlná

díra připadala jako útulné hnízdo. Před sebou jsem měla osamělost a temnou propast a nic jsem necítila.

Nezřetelné rostliny v mlze jako by šeptaly. Zнала jsem je odjakživa. Řebříček, pampeliška, kopřiva. V němém úžasu jsem je pozorovala, ale už jsem je nedokázala rozeznat.

Navzdory mrazu jsem znovu zakoušela pocity z té dávné noci. Stejně jako tehdy moje duše hořela v zajetí křiku a bolesti, obklopená podivnými tvářemi, ponořená do lesního ticha. A všechno ztrácela.

Jako zvíře jsem hledala nějakou skrýš, místo, kde bych si uhladila kožich a myslela na další den. Ale kolem mě nebylo nic, vůbec nic. A v mém srdci také ne.

Děšť byl stále vytrvalejší. Byla mi zima, zima, která vycházela zevnitř, která mě sžírala. Nohy v dřevácích jsem měla ztuhlé a plné boláků. Zdálo se mi, že kráčím už několik dní, ale kolik času uběhlo doopravdy?

Zaknučela jsem, jen abych zjistila, jestli se mi to zdá. Všechno bylo tak skutečné. Najednou jsem v mlze zahlédla siluetu lišky. Upřeně mě sledovala a já jsem se zarazila. Dlouze se mi zadívala do očí, zornice měla zrudlé, průsvitné. Potom mi pokynula čumákem a odešla, jako by mě ani ona nepovažovala za hodnou sebemenší pozornosti. A já jsem se instinktivně vydala směrem, který mi to zvíře ukázalo.

Už mi nebyla zima, naopak. Hořela jsem. Měla jsem pocit, že svoje tělo vidím z výšky.

Pak jsem najednou uslyšela matčin hlas. Ten, který mě kolébal a na který jsem nikdy nezapomněla. Ten, který se ztratil v plamenech.

„Edith, vrabčáčku,“ pošeptal mi. Zněl tak jasně, že se zdál živý, jako by matka stála vedle mě, jako bychom se jednoho jarního rána jednoduše procházely po lese. „Tudy. Už tam skoro jsi.“

„Kde?“ zašeptala jsem. Ale nikdo mi neodpověděl.

A vtom jsem ho mezi větvemi zahlédla. Oslnivě bílý zámek s vysokými okny a vlysy, jež se hrdě vynořovaly z mlhy.

Strýc měl pravdu. Byl tam. Přestože jsem se sotva držela na nohou, skoro jsem se rozběhla, nakolik mi to můj stav dovoloval.

Vrávoravě jsem obcházela zdi. Zámek byl překrásný, ale působil opuštěně. Právě se začal ukazovat úsvit, dlouhý pás světla na obzoru, zahalený mlžným oparem.

Neodvažovala jsem se přistoupit k vysoké hlavní bráně, a tak jsem došla k zadnímu vchodu. Uvědomovala jsem si, jak vypadám, jaké hadry mám na sobě a že pod obnošenou košilí marně skrývám jizvy. Bála jsem se, že mě vyženou, možná i zbijí. Ale jiné řešení mě ne-
napadalo. Opouštěly mě síly. Kdybych byla zvíře, možná bych se odebrala do ústraní a zemřela. Při vzpomínce na hrdý pohled lišky mě však zamrazilo.

Já jsem nechtěla zemřít. Chtěla jsem žít, i když jsem byla sama a nikdo o mě nestál.

Zachráním se sama pro sebe, protože to stojí za to. A já jsem to v hloubi duše cítila, znovu jsem to viděla v očích svého otce, když se na mě díval, i v těch matčiných, zatímco mě učila všechno, co znala. Já to dokážu, už kvůli nim.

Zadýchaně jsem se opřela o zdi zámku, ulevilo se mi, když jsem po tolika hodinách bezcílného bloudění našla oporu.

„Mami, na chvíličku zavřu oči,“ zamumlala jsem.

Pak všechno kolem zčernalo.

2

Děvenko, hej, děvenko! Slyšíš mě?“

„Ach, milosrdný Bože. Co když je mrtvá?“

„Není mrtvá, Agoto. Podívej, dýchá!“

„Propána, ale kde se tu vzala?“

„Jak to mám vědět?“

Mlhou, do které jsem se propadla, ztěžka proniklo několik velice znepokojených ženských hlasů.

Možná jsem skutečně mrtvá. A tohle je ráj.

Jistě, podivný a zmatený ráj. Ale koneckonců jsem si ho zasloužila, ten ráj. Za svého krátkého života jsem neudělala nic špatného.

Vlastně udělala.

Ale otec mě vždycky učil, že Bůh nám odpustí, když se na něj obrátíme. Nemohl by to udělat i v mém případě?

„Co se děje?“

Tentokrát se ozval mužský hlas a přehlušil ty ženské, čím dál rozrušenější.

„Ach, pane rytíři! Stalo se něco neuvěřitelného. Našli jsme tuhle... dívku. Nereaguje, omdlela. Nevíme, kdo to je.“

Ráda bych otevřela oči, ale bála jsem se. Co se stane, když se proberu? Hlasy ke mně doléhaly zmateně, zdálky. Byla jsem unavená, síly mě zcela opustily. A přitom bych to s trochou úsilí mohla dokázat...

Neodvažovala jsem se pohnout. Údy jsem měla namožené, všechno mě bolelo. Ležela jsem bez hnutí, zkamenělá strachy, a nechala

jsem je, aby se na mě dívali jako na nějaký předmět, na ubohou bezvýznamnou věc. Na druhou stranu, přesně to jsem byla.

Pak mě ale zvedly dvě silné paže. Rázem jsem si připadala lehká, jako bych se vznášela. Kabátec toho muže byl drsný, ale měkký. Měl příjemnou vůni s nádechem lesa, půdy. Dokonce i koní.

„Nechte mě projít,“ řekl a hrud' se mu zachvěla. Jeho hlas přehlušil vzrušené a nesouvislé hlaholení žen a já, třebaže mě to stálo velké úsilí, jsem nepatrně pootevřela oči. Chtěla jsem se na něj podívat.

Objevila se přede mnou rozhodná mladá tvář, mladší, než jsem odhadovala podle hlasu, který mi připadal tak hluboký. Útlý nos, ostré rysy, ale laskavý výraz. Vlasy se mi zdály tmavé a oči neuvěřitelně světlé. Rychle jsem zavřela ty svoje, bála jsem se, aby mě neodhalili.

„Honem, odneste ji do pokojů pro služebnictvo, rytíři,“ vyzval ho někdo.

O chvíli později jsem ucítila vůni čerstvě vypraného prádla a levandule a pod mou nepatrnou vahou se prohnula tvrdá, ale pohodlná matrace. Byla bych vydechla úlevou, kdybych stále neměla tak velký strach. Co se mnou udělají?

„Pošlete pro lékaře, rychle,“ poručil rytíř.

„Ale pane... Jste si jistý?“

„Má horečku. Nebylo by moudré nenechat ji prohlédnout. Jsem si jistý, že panstvo by souhlasilo.“

Ozvalo se souhlasné mručení a moje zvědavost rostla. Jaké panstvo? Kde to jsem?

Už ve svém předstírání nebudu moct pokračovat dlouho. A přesto jsem se necítila na to, dát se odhalit.

Něčí laskavá ruka mi přiložila na čelo mokrý hadr a otřela mi obličej. Teprve v tu chvíli, v teple a konečně v pohodlí, jsem si uvědomila, že hořím.

Skoro s úžasem jsem znovu omdlela, několikrát. Bojovala jsem, abych zůstala při vědomí, ale příliš často jsem tu bitvu prohrávala.

Ráda bych se vzdala a konečně se nechala odnést. Nedokázala jsem se zcela uvolnit, a přitom jedna moje část chápala, že jsem v bezpečí. Že na tom místě mi nikdo neublíží.

„Neboj se,“ slyšela jsem potichu zašeptat, zatímco něčí opatrná ruka uhlazovala přikrývky, v nichž jsem byla zabalená. Hlas patřil tomu rytíři, který mě v náručí odnesl až tam.

Nikdy na něj nezapomenu.

„Dobré ráno. Vidím, že jsi vzhůru.“

Požár, který mě pátil, už uhasl a i chlad mi dal pokoj.

Bylo mi dobře, cítila jsem se lehce. Hlava mě netížila, ale tělo ano. Bezvládně leželo, zbaveno sil.

Nějaká laskavě vypadající žena mi z čela odhrnula pramen vlasů.

Bezděky jsem vzdychla. Jako když mě maminka budila a mně se nechtělo vstávat. Ta vzpomínka mě bolela, moc. Pokoj byl útulný, malý a prostý, ponořený do pološera.

„Spala jsi pěkně dlouho.“ Ženin hlas zněl mile a mírně a přinutil mě otevřít oči, abych se na ni podívala. „Lékař říkal, že jsi ošklivě nasydla. Ale teď už je ti líp. Horečka klesla.“ Urovnala mi přikrývky a já se při tom srdečném gestu usmála. Vtom se mi zadívala do tváře a trhla sebou.

Pravděpodobně kvůli mým očím, nebo možná nejen kvůli nim. Rychle jsem si sáhla na krk, kde jsem měla odhalenou zbytnělou a tuhou kůži. Určitě si jí všimli. Museli mi sundat moje hadry, protože i ta prostá noční košile, kterou jsem měla na sobě, byla krásnější než kterýkoli kus oblečení, co jsem kdy vlastnila.

Najednou jsem se cítila nahá. Představa, že ti lidé viděli, jak jsem zranitelná, mě zároveň hněvala i děsila.

Ačkoli jsem taková byla. Byla jsem zranitelná. Neměla jsem sílu ani zvednout paži a byla jsem zcela vydaná na milost těm cizím lidem, na neznámém místě, kam jsem se dostala náhodou. Přepadl mě smutek a nejraději bych se rozplakala. Ale nemohla jsem.

„Řekneš mi, jak se jmenuješ a odkud pocházíš?“

Knedlík, který jsem měla v krku, se ještě zvětšil. Kdybych promluvila, propukla bych v pláč. Ale nešlo jen o tohle. Nedokázala jsem to. Něco mi bránilo.

„Tví rodiče... si o tebe budou dělat starosti.“

Vehementně jsem zavrtěla hlavou, abych unikla ženinu dobráckému pohledu. Prudce jsem odvrátila tvář a sevřela víčka.

„No dobrá. Nechám tě trochu se prospat.“

Pohládila mě po vlasech, vedle jizvy. Chystala se odejít, ale slyšela jsem, že se zarazila, zaváhala.

„Neboj se. Tady jsi v bezpečí,“ prohlásila klidným a něžným tónem.

Jakmile jsem osaměla, nechala jsem se zaplavit úlevou. V mysli jsem znovu prošla události posledních hodin a marně pro ně hledala racionální vysvětlení. Ta dlouhá cesta mlhou, jako v jiném světě. Oči mého strýce, váhající a opovržlivé oči mé tety. A oči ryšavé lišky, která se zjevila v lesní houštině jako strážný anděl.

A pak ten zámek, který se zčistajasna objevil. Vůně rytíře v červeném kabátci, tlukot jeho srdce, jeho jistý krok.

Slzy mi začaly téct, aniž požádaly o dovolení, a vsakovaly se do polštáře s povlakem vonícím po levanduli, měkkého jako ve snu.

Cítila jsem se v bezpečí. Neměla jsem ponětí, kde se nacházím a proč.

Přesto jsem se cítila jako doma.

Začala jsem si všímat drobností.

Světla pronikajícího okny skrze lehké závěsy, měkkého jako hedvábí. Nábytku, sice prostého, ale naleštěného lněným olejem a bezvadně zhotoveného. Obrazů visících na stěnách, skoro všechno to byly malé tisky koní, plnokrevníků při lovu, a úchvatných žen, které v sedle seděly bokem, oblečené v elegantních tmavých uniformách, se světlými šátky kolem krku a rafinovanými cylindry na hlavě.

Díky nim jsem si hned vzpomněla na toho rytíře. Takže na tom zámku museli být nějakí koně. Ráda bych je viděla.

Bylo mi líp, s každým okamžikem jsem se cítila víc při smyslech i při síle, a přece jsem pokaždé, když někdo vstoupil do mého pokoje, předstírala, že spím.

„Chudinka holčička,“ slyšela jsem jednou, „musí být vyčerpaná.“

„Kdoví odkud přišla,“ zašeptal jindy nějaký starší hlas, „dřív nebo později nám bude muset něco říct.“

„Musí mít za sebou smutný příběh...“

„Myslíš, že mluvit nedokáže?“ špital ten druhý. „Možná nám nerozumí, nebo je nemá. Měli bychom se znovu zeptat lékaře. Říkal, že se tu zastaví, aby ji zkontroloval.“

Hlasy se vzdálily chodbou. Cítila jsem příjemnou vůni teplého mléka, čerstvě upečeného chleba. Věděla jsem, že mi přinesli jídlo, a nebylo to poprvé. Ale třebaže jsem měla veliký hlad, neodvažovala jsem se ho dotknout. V tom teplém zámotku mi bylo tak dobře. Bála jsem se, že když se pohnu, budu muset udělat spoustu věcí, které

jsem dělat nechtěla. Během svého krátkého života jsem toho zkusila až příliš. Zdálo se mi, že jsem na světě sto let, a už jsem neměla sílu. Věděla jsem, že dřív nebo později ji budu muset najít. Ale v tu chvíli jsem se tomu nicnedělání odevzdala skoro živočišným způsobem.

Odevzdala jsem se životu s očekáváním, že se znovu narodím.

„Tak co, děvenko? Vidím, že jsi vzhůru. A už nemáš horečku. Neboj se. My u nás děvčátka nejíme, víš?“

Ten hlas byl jeden z těch, které nepřipouštějí námitky.

Byla jsem přistižena, a tak jsem se zadržným dechem znovu otevřela oči. Ty představovaly první překážku. Pokaždé když si jich někdo všiml, čekala jsem, že by mohl v hrůze s křikem utéct a přitom se křížovat. Ale ta tělnatá paní s mateřským výrazem, která se na mě dívala, nevypadala, že by ji znepokojily, a pokud ano, nedala to najevo.

„Odkud jsi?“ zeptala se laskavě.

Knedlík, který mě tlačil v krku, ještě ztěžkl.

„Nechci ti ublížit, rozumíš mi? Ale chceme vědět, kdo jsi, abychom ti pomohli. Tví rodiče... by si mohli dělat starost.“

Při těch slovech jsem prudce zavrtěla hlavou a odvrátila zrak, znovu jsem zabořila tvář do polštáře.

Ráda bych promluvila, ale něco mi v tom bránilo.

Zdálo se, že to ta paní pochopila. Byla jsem úplně ztuhlá a ona mi zlehka sevřela paži.

„Dobrá. Ale musíš nám dovolit, abychom ti pomohli. Jen tohle,“ pobízela mě.

Ano, mohla jsem jí důvěřovat, možná to byla pravda. Ale nevdala jsem ani hlásku. Bylo to, jako bych se propadla do jiného světa, pod vodu, kde mě navzdory mým snahám nikdo nemohl slyšet ani porozumět mým slovům.

„Tak dobře. Až budeš připravená,“ prohlásila. „Ale... ráda bych alespoň věděla, jak se jmenuješ.“

Její hlas byl plný naděje, jako by jí na tom doopravdy záleželo. Chytila jsem ji za ruku. Byla silná a zhrublá prací, ale čistá, s upravenými nehty. Byla jsem si jistá, že voní po vosku, koření a dobrotách. A tak jsem jí na velkou vrásčitou dlaň pomalu nakreslila písmena. Jedno po druhém.

„E... d... i... t...“ hláskovala, jakmile je z mého doteku poznala. „Edith. Jmenuješ se Edith!“

Utekl mi nesmělý, ale šťastný úsměv. I ona se usmála. Nejradši bych ji objala.

Už ode mě nežádali, abych mluvila.

Agota, tak se ta žena jmenovala, byla jednou z vrchních služebných na zámku a vzala mě pod svá ochranná křídla.

Když mě znovu přišel prohlédnout lékař a prohlásil, že se těším dobrému zdraví, konečně jsem vstala z postele. Pomohli mi se umýt, učesat si vlasy. Dostala jsem prosté šaty, které se mi však zdály překrásné a byly ve správné velikosti. Lepší šaty jsem určitě nikdy nevlastnila, ačkoli v mém srdci zaujímaly první místo ty, které mi ušila maminka.

Připadala jsem si jako v jiném životě.

Gödöllő. Zjistila jsem, že tak se jmenuje zámek, kde se nacházím. Bílý palác s vysokými okny zdobenými bohatými vlasy, který vypadal jako ze šlehačky. Každý den jsem prozkoumala novou místnost, nový kout. Byl obrovský, jako celý svět. Můj nový svět.

„Kolik je té děvence let?“ ptaly se čas od času Nika, pomocná kuchařka, nebo Marie nebo jedna z dalších služebných. „Je možné, že neví, odkud pochází?“

„Mně se zdá jasné, že už nikoho nemá,“ odpovídala Agota a činila tak přítrž všem kletkám.

„Určitě jí není víc než deset. Je tak hubená a neduživá,“ prohlásil někdo.

„Ba ne, na to, aby jí bylo jen deset, je moc vysoká. Podle mě jí je dvanáct, možná i třináct!“ opáčil někdo jiný.

Já tomuhle dohadování pobaveně přihlížela a své tajemství si dál pečlivě střežila.

Mohla jsem znovu mluvit?

Možná ano. Večer před spaním, schovaná pod peřinou v bílém pokojíku v podkroví, který mi přidělili, jsem zkoušela svůj hlas. A ano, byl tam. Ještě pořád tam byl. Z hrdla mi stěží vycházely krátké hrdelní zvuky, slova, o nichž se mi zdálo, že si nevzpomínám, jak se vyslovují. Hlas tam byl, ale scházelo to ostatní. I kdybych chtěla, přes den bych nevydala ani hlásku.

„Co když je hluchoněmá?“ ptal se jeden komorník.

„Kdepak. Slyší nás moc dobře,“ odpovídala přesvědčeně kuchařka.

Stala se ze mě legenda, legenda celého zámku. Záhada, která v těch dnech na konci zimy bavila služebnictvo jako v pohádce o podivném království, co se vynořilo z mlhy. Já v něm byla královnou. A přesně tak jsem se cítila.

„A co ty oči, viděli jste ty oči?“ šeptala jedna služtička, která nebyla o moc starší než já, a přitom se pokřižovala. „Vypadají jako oči ďábla.“

„Neplácej hlouposti, Katino!“ kárala ji Agota.

Instinktivně jsem je sklopila, ty svoje oči, které byly prokletím, a snažila jsem se je stavět co nejmíň na odiv. Naštěstí jsem se naučila pečlivě si upravit šaty tak, abych zakryla své jizvy.

„Ale co myslíte, že řekne ona, až přijede?“ Na okamžik se mi zastavilo srdce. „Podle mě jí tu nedovolí zůstat.“

Kdo byla ta ona?

Skutečně mohla nějaká osoba rozhodnout o mém osudu na zámku?

Proklouzávala jsem těmi nekonečnými chodbami, těmi místnostmi potaženými brokátem. Zanedlouho jsem měla dojem, že je znám odjakživa, že jsem je vždycky naplňovala svou drobnou přítomností.

Vnímala jsem vůni větru vanoucího z lesa, včelího vosku, jímž služby leštily drahocenný nábytek. Hebký samet křesel, sotva ošoupaný v místech, kam se sedá.

Nikdy jsem podobné místo neviděla a rozhodně jsem na podobném místě nikdy nebydlela. Byla jsem plná úžasu, jako by to všechno bylo stvořeno jenom pro mě.

Den za dnem se bolest z toho, že mě jediná rodina, která mi zbyla, tak nepochopitelně opustila, stávala snesitelnější a můj starý život mizel za závojem nových obrazů a zvyků.

Následovala jsem Agotu nebo Katinu nebo další služby jako štěňátko hledající náklonnost. Ony si na mou mlčenlivou, pozornou přítomnost zvykly a zdálo se, že už si ani nevšímají mých očí, třebaže Katina se ještě občas pokřižovala, když si myslela, že ji nevidím.

Jednoho dne, když jsem doprovázela Agotu po zámeckých sálech, jsem zůstala okouzleně stát před jedním obrazem. Nebylo to poprvé, co jsem ho viděla, a pokaždé jsem si ho musela uneseně prohlédnout.

Šlo o velikánský portrét nádherné ženy, nastrojené v honosných šatech. Byla to nadpozemsky krásná postava. V dlouhých tmavých vlasech měla diadém a její šaty byly zářivě bílé, našasené a nadýchané jako sněhové pusinky, které kuchařka občas pekla a které mi dávala ochutnat, a já v životě nic tak dobrého neokusila.

Obzvlášť mě upoutával její pohled. Byl mírný, zasněný, jako ztracený v jiném světě. Když jsem si ho prohlížela, vzbuzoval ve mně emoce, ale zvláštní, neklidné a plné zvědavosti. Přemýšlela jsem, kdo ta žena asi je, ale nikdo mi o ní nikdy nevyprávěl. Život na zámku plynul klidně, bez otřesů. Já jsem každopádně trávil většinu času ve svém pokojíku nebo v kuchyni. Ostatní se chovali, jako by mě považovali za nalezené koťátko a ještě se tak docela nerozhodli, co si se mnou počít, zvlášť když zůstávám uzavřená ve svém zatvrzelém mlčení.

Nebylo mi ani jasné, kolik od mého příchodu uplynulo času, ale jednou věcí jsem si jistá byla: ten čas byl vzácný a musela jsem si ho

užít. Byla to vhodná příležitost se nadechnout, oddychnout si od života, který mě tak tvrdě zkoušel.

Vychutnávala jsem si každý sebemenší pocit, každý dojem. A nekladla jsem si žádné otázky.

„Co to děláš? Líbí se ti ten obraz, vid’?“

Agota vypadala pobaveně. Objevila se za mnou zničehonic a já sebou trhla. Bylo snadné mě vylekat, vzbudit ve mně pocit nebezpečí. Ale její pohled byl vřelý a láskyplný jako pohled matky.

Pomalů jsem přikývla, nebyla jsem si jistá, co mám čekat.

„Máš pravdu, je vážně nádherná. Naše královna je úchvatná.“ Její tón přetékal pýchou a láskou, jako by mluvila o někom, kdo je jí velmi drahý. Mě to tak udivilo, až jsem málem otevřela pusu dokořán, tu němou pusou, která vypadala, že už nedokáže artikulovat slova.

„Ty ji neznáš? Je to možné?“

Zavrtěla jsem hlavou.

„To je královna Alžběta. Přesněji řečeno rakouská císařovna, ale pro nás je to jen naše královna a tak jí taky říkáme. Pravá Maďarka, i když se narodila v Bavorsku. A taky paní tohohle místa.“

Myslím, že jsem vykulila oči, a srdce mi zběsile tlouklo. Takže ta překrásná dáma byla skutečná? A tohle byl její domov?

„Brzy se s ní setkáš,“ prohlásila Agota rozhodně.

A zatímco odcházela s náručí plnou drahých bělostných lněných plátén, slyšela jsem ji mumlat:

„A pak budeme muset vymyslet, co s tebou.“

Utéct. Utéct pryč.

To jediné se mi honilo hlavou, potom co jsem uslyšela ta záhadná slova.

Vyšla jsem velkými zámeckými vraty. Nikdo si mě nevšímal.

A proč by měl? Byla jsem jen nalezenec, kterého sebrali z ulice. Nebyla jsem nikdo. Rozhodně nikdo důležitý.

A už vůbec ne královna.

Rozeběhla jsem se bez směru, bez cíle, zdrcená tím, co jsem zjistila. Takže ten kouzelný zámek měl svou paní. Nebyl můj, nebylo to hnízdo, o kterém jsem snila. A nikdy jím nebude.

Existoval někdo, kdo na něj měl právo, kdo byl vlastníkem toho všeho, co mě obklopovalo.

Celé země, včetně mě. A tenhle někdo by mě mohl vyhnat, dokonce mě dát zatknout. Protože jsem zlodějka, vražedkyně, nemá holka bez pána a s divnýma očima. „Dábelskýma očima,“ řekla by moje teta a udělala by si křížek na čele.

Instinktivně jsem se ujistila, že mi vysoký naškrobený límeček zakrývá popáleninu na krku a rameni, tak jako jsem to dělala vždycky.

Královnin návrat měl znovu zničit ten malý svět, který jsem vybudovala ze sutin toho, čím jsem byla.

Bože, tolik jsem ho milovala.

Ráda jsem se ráno budila v povlečení vonícím po vypraném prádle, ochutnávala v kuchyni chleba s máslem a cukrem a přitom poslouchala štěbetání služebných.

„Jeminkote, podívejte, jaké má ta děvenka vlasy. Černé jako ebe-
nové dřevo,“ šeptala Agota, když mi je opatrně kartáčovala. Leskly se
a voněly jako nikdy dřív. A já jsem zbožňovala být ve společnosti těch
tak klidných a usměvavých žen, mezi hrnci pobublávajícími v kuchyni
na plotně a v tom malebném zámku, kde se neustále uklízelo, jako by
se v něm měl každou chvíli ubytovat nějaký záhadný host. Jenže teď
ten host už nebyl záhadný. Byla to žena z masa a kostí, někdo skutečný.

Byla jsem tam tak krátce, a přece se Gödöllő už stalo mým do-
movem. Místem, které mě přijalo a ochránilo, když se zdálo, že mě
nikdo nechce.

Zhluboka jsem vdechla štiplavý ranní vzduch. Byl krásný slunečný
den a prostor kolem mě byl kaleidoskop zeleně, blankytného nebe,
měňavých odlesků na barokní fasádě zámku. Běžela jsem, stejně jako
tehdy. Ale teď už nebyla mlha a já přesně věděla, kde to jsem. Nebe
bylo jasné a mně připadalo, že se všechny obavy roztrhaly.

Až do předešlého okamžiku.

Aniž jsem si to uvědomila, můj zběsilý úprk mě dovedl až do stájí.
Na další místo v Gödöllő, které jsem bezhlavě milovala.

Když jsem ty úžasné koně, černé nebo bílé se šedými skvrnami
a s hustými hřívy, uviděla poprvé, naháněli mi strach, ale stačil jen
okamžik, abych pochopila, že se nemám čeho bát.

Po mém zbrklém vstupu do stájí se několik majestátních hřebců ro-
zřehtalo a začalo nervózně kopat. Každý z nich byl výjimečný a o kaž-
dého bylo pečováno a dbáno jako o něco bezmezně cenného. Ani
v tomhle období, kdy v Gödöllő panoval klid, tam nechyběli jezdcí
a lidé, kteří se o ty plnokrevníky starali: cvičili je, pořádali závody,
soutěže. Koně na to místo neodmyslitelně patřili a i já jsem si je oka-
mžitě zamilovala.

Mně však stačilo málo, abych si s nimi porozuměla.

Přistoupila jsem k jednomu z dokonale uklizených dřevěných
boxů. Jeden z destrierů, nádherný hřelec, vyhlížel z okénka svýma

dobráckýma a inteligentníma očima. Byl trochu neklidný, to jsem viděla, jako by přemýšlel, co tam dělám, proč narušuji jeho prostor. Ve stáji bylo pološero a pronikavě to tam páchlo, třebaže se tam pečlivě uklízelo. Přesto jsem se cítila příjemně. Upřeně jsem se tomu zvířeti zadívala do očí a snažila se s ním komunikovat.

Nemusíš se bát. Jsem sama a jsem němá. Přesně jako ty.

Zdálo se, že mi kůň rozumí.

Natáhla jsem ruku, abych ho pohládila po dlouhém nose. A on neucukl. Opřela jsem se mu tváří o hřívu, místy hebkou a místy pichlavou, a nasávala jeho teplo. Pomalu jsem ho podržela pod bradou, na krku jsem cítila jeho vlhký vlahý dech. Zvíře tlumeně zarehtalo, skoro jako by předlo.

„Já... ji nenávidím. Nenávidím královnu,“ zašeptala jsem bez obtíží. Jako by se můj hlas neskrýval celé měsíce, až jsem skoro začala pochybovat, že jsem kdy dokázala vydat jakýkoli srozumitelný zvuk.

„Takže umíš mluvit. To je překvapení.“

Lekla jsem se a prudce sebou trhla. Kdo mě mohl přistihnout? A navíc, zrovna když jsem říkala takovou věc.

Udělalo se mi mdlo. Vyženu mě, tím jsem si byla jistá. Moje dny na zámku jsou u konce.

Přitiskla jsem se ke koni ještě těsněji, zavřela oči a zoufale jsem hledala nějakou omluvu. Ale ten hlas... já jsem ho znala. A cosi v lehkosti jeho tónu mi naznačovalo, že se nemám čeho bát.

„Edith. Otevři oči.“

Znal moje jméno! Na chvíli se mi zastavilo srdce a pak se rázem divoce rozbušilo jako srdce vyděšeného ptáčka.

Byl to on. Můj rytíř, ten, který mě nesl v náručí v den, kdy jsem se ocitla na zámku. Od té doby už jsem ho neviděla, ale rozhodně jsem na něj nezapomněla. Nemohla bych. Teď jsem si ho mohla dobře prohlédnout. Byl vysoký, statné, ale elegantní postavy, měl dlouhé paže, opálenou pokožku.

Jeho kaštanové vlasy se tak leskly, že mi připomínaly ptačí peří. Tvořily kontrast k očím, tak světlým, až se zdály průhledné. A obě byly úplně stejné.

Ne jako ty moje.

„Neboj se,“ usmál se. Ale v pohledu mu víril prudký teplý vítr, který mě smetl.

„Já...“ zakoktala jsem. A zmlkla jsem, protože jsem nevěděla, co říct. Po tak dlouhé nečinnosti byl můj hlas sotva chraplavý. A přece nebylo pochyb o tom, že je zpět, a jestliže se teď slova zdráhala zazníti, bylo to ze strachu, a ne proto, že bych je nedokázala vyslovit.

„Rád vidím, že ses uzdravila. Tak schválně, pověz mi, Edith. Viděla jsi někdy královnu?“

Zavrtěla jsem hlavou. Pokud si všiml mých očí, nezdálo se, že by ho znepokojily.

„No, tak ji poznáš. A jsem si jistý, že změníš názor,“ mrkl na mě. Působil jako kluk, ale nebyl. Byl to muž.

„Máš ráda koně?“ zeptal se mě.

Já a můj šedý kamarád jsme dosud stáli vedle sebe. Nepřestala jsem ho hladit po hřívě a zdálo se, že se mu to velice zamlouvá.

„Ano.“

„Královna je zbožňuje. Tihle koně jsou její a já jsem jedním z těch, kdo se jí o ně starají, když je pryč. Moc tohle místo miluje, stejně jako naši zemi. Tolik toho pro nás Maďary vykonala. Proto jsme jí tak zavázaní,“ vysvětlil mi.

I já tohle místo miluji, chtěla bych zakřičet.

„Pošle mě pryč,“ vyhrkla jsem.

„A proč by měla?“ Rytíř vypadal skoro pobaveně. V průzračně zelených očích se mu vesele blýskalo.

„Já...“

„Poslyš, slečinko,“ vyzval mě a přistoupil blíž. „Vyprávěli ti o ní někdy?“

Když jsem zavrtěla hlavou, pokračoval, zatímco já jsem bořila nos do koňské hřívky. Při pomyšlení, že stojí tak blízko mě, mi srdce v hrudi splašeně tlouklo. Nedokázala jsem na něj přestat zírat, třebaže jsem nechtěla, aby si toho všiml.

„Královna Alžběta je výjimečná bytost. Do naší země se zamilovala, když byla ještě mladičká dívka, díky svému učiteli maďarštiny. Mluví naším jazykem lépe než my a žije pro svoje koně. Ale to není všechno,“ vyprávěl mi nadšeně, „ona... udělala všechno pro to, aby nám dopřála důstojnost. Aby se ujistila, že nám Maďarům budou odpuštěny boje za nezávislost, podporovala amnestii, která vrátila svobodu mnoha dobrým lidem. Trvala na tom, aby ona i její choť, rakouský císař, byli korunováni uherským králem a královnou. A právě tak si ráda nechává říkat. Erzsébet Királyné. Je úplně jiná než všichni ostatní, je to žena s dobrým srdcem. A víš co? Ida, jedna z jejích nejbližších společnic a taky její předčitatelka, je mladá Maďarka skromného původu. Buď klidná, tvrdě pracuj. A myslím, že se nebudeš mít čeho bát.“

„Mám strach,“ přiznala jsem mu koktavě zlomeným hlasem.

„To nemusíš. Dívka jako ty, která se vynořila z lesa jako nějaká kouzelná bytost, by se neměla bát ničeho.“

Mrkl na mě a pak se přiblížil, aby pohladil stříbřitý nos dalšího lipicána.

Neuniklo mi, jak vypadaly jeho oči, když mluvil o královně. Byly plné respektu, zbožné úcty. Citu, který pouze zesílil mou žárlivost, ačkoli jsem si nedokázala vysvětlit proč.

Tohle byl rytíř, který mě zachránil. Neměla jsem ponětí, kdo to je ani co tam dělá. Ale znovu jsem cítila teplo jeho hrudi, pravidelný a silný rytmus jeho srdce, když mě zvedal do náručí, aby mě odnesl do bezpečí. Vstříc novému životu.

Nehodlala jsem nikomu dovolit, aby mi ten život sebral ani aby mi ukradl tu vzpomínku.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Tajemství císařovny Sissi.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.